

MARCIN WITKOWSKI

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-1853-1868](https://orcid.org/0000-0002-1853-1868)

OSTATNI ŻOŁNIERZ OBWODU WADOWICE BATALIONÓW CHŁOPSKICH

Bataliony Chłopskie, konspiracyjna formacja zbrojna polskiego ruchu ludowego podczas niemieckiej okupacji, powstały w sierpniu 1940 r. Do tego czasu młodzie ludowcy walczyli w szeregach Związku Walki Zbrojnej. Organizacja nosiła pierwotnie nazwę „Chłopska Straż” (kryptonim konspiracyjny „Chłostrą”). Nazwę „Bataliony Chłopskie”, początkowo „Wojskowe Bataliony Chłopskie”, pod którą przeszła do historii, zyskała latem 1941 r., a za jej twórcę uważa się Władysława Zwiejskiego ps. „Jaruga”, ludowca z Opatowca, który pierwszy użył jej w swoim rozkazie operacyjnym, choć formalnie Komenda Główna zatwierdziła ją dopiero w 1944 r.

Bataliony Chłopskie były drugą co do wielkości organizacją podziemną po Armii Krajowej. Wraz z sanitariuszkami Zielonego Krzyża i członkiniami Ludowego Związku Kobiet liczyły około 170 tysięcy ludzi. Działały przede wszystkim na terenie Generalnego Gubernatorstwa i Wielkopolski, nie rozwinęły struktur na przedwojennych Kresach Rzeczypospolitej, poza Wołyniem, ani na Pomorzu. Za swój główny cel organizacja stawiała sobie obronę polskiej wsi przed hitlerowskim terrorem i to właśnie wieś stała się dla niej naturalnym zapleczem. Z niej rekrutowali się młodzi partyzanci, członkowie Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” czy działacze Stronnictwa Ludowego. W latach 1940–1945 członkowie BCH dokonali blisko trzech tysięcy akcji bojowych – począwszy od sabotażu na infrastrukturze kolejowej po rozbijanie niemieckich więzień i udział w regularnych bitwach z Wehrmachtem.

Do 1943 r. na terenie okupowanej Polski powstało dziesięć Okręgów BCH, w tym VI Krakowski Okręg BCH pod komendą Narcyza Wiatra ps. „Zawojna”. Okręg dzielił się na podokręgi i obwody. Jednym z istotniejszych w strukturze

BCh ze względu na swoje położenie na granicy Generalnego Gubernatorstwa i III Rzeszy był Obwód Wadowice kryptonim „Walenty”, którego dowódcą był pochodzący z Marcyporęby Stefan Turek ps. „Świerk”¹.

Wśród członkiń wadowickiego Obwodu BCh była młoda mieszkanka Dąbrówki koło Stryszowa – Bronisława Gajda. Urodziła się 31 stycznia 1926 r. w rodzinie Karola Gajdy. Wybuch wojny zastał ją w rodzinnej wsi, która, podobnie jak cała część dawnego powiatu wadowickiego na wschód od rzeki Skawy, znalazła się w granicach utworzonego w październiku 1939 r. Generalnego Gubernatorstwa. Terror okupanta wymierzony w polską wieś obarczaną kontyngentami, a wkrótce także wykorzystywaną jako rezerwar siły roboczej dla niemieckich gospodarzy w Rzeszy, skłonił Bronisławę do wstąpienia w szeregi Batalionów Chłopskich. Po złożeniu przysięgi w styczniu 1942 r. przyjęła pseudonim „Antylopa” (później posługiwała się również pseudonimem „Poziomka”).

Młoda, zaledwie kilkunastoletnia dziewczyna, objęła bardzo odpowiedzialne funkcje. Została szefem służb sanitarnych Obwodu Wadowice oraz komendantem Szpitala Polowego BCh w rodzinnej Dąbrówce. Do jej zadań należał również kolportaż prasy konspiracyjnej z Krakowa do Leńcz. Obwód, w którym działała Gajda, miał duże znaczenie

Bronisława Perzanowska z domu Gajda
(Ze zbiorów rodziny)

¹ Stefan Turek (1893–1985), ur. w Marcyporębie, właściciel gospodarstwa rolnego w Brzeźnicy, działacz ludowy – najpierw PSL „Piaś”, a od 1931 r. SL, organizator kół Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” na terenie powiatu wadowickiego. Podczas okupacji członek SL „Roch”, komendant Obwodu Wadowice BCh. Po wojnie w strukturach PSL Lewicy i Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, m.in. prezes Powiatowego Komitetu Wykonawczego ZSL w Wadowicach, prezes Powiatowego Komitetu ZSL w Wadowicach, członek Wojewódzkich Komisji Rewizyjnych Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Krakowie i w Bielsku-Białej (po zmianach administracyjnych i utworzeniu województwa bielskiego). Zmarł w listopadzie 1985 r. Pochowany w Marcyporębie (*Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego. Makieta*, Warszawa 1989, s. 413).

ze względu na swoje przygraniczne położenie. Bronisława jako kurierka, ryzykując aresztowanie przez niemiecki Grenzschutz, przenosiła rozkazy dowództwa. Była również łączniczką Armii Krajowej. Została dwukrotnie ranna. Pierwszy raz w Stryszowie, drugi w podmucharskim Zagórzu. Podczas akcji w Stryszowie została zatrzymana przez niemiecką żandarmerię i osadzona w placówce Grenzschutzu w Zagórzu, skąd wkrótce odbili ją żołnierze polskiego podziemia.

Wojna nie była dla Bronisławy wyłącznie służbą w strukturach niepodległościowego podziemia. W Generalnym Gubernatorstwie, w przeciwieństwie do terenów wcielonych do III Rzeszy Niemcy zezwolili na funkcjonowanie szkół powszechnych i zawodowych. Dzięki temu w latach 1942–1944 ukończyła tzw. Publiczną Szkołę Zawodową dla Młodzieży Rolniczej w Stryszowie.

Spółem
 ZWIĄZEK SPÓŁDZIELNI SPOŻYWCÓW
 SPÓŁDZIELCZE KURSY KORESPONDENCYJNE
 WARSZAWA, UL. GRAŻYNY 13

L.R. 6560

ZASWIADCZENIE TYMCZASOWE
 o ukończeniu coracowania jednego z przedmiotów I grupy S. K. K.

Pan(i) Bronisława G a i d a
 urodzony(a) dnia 31. 1. 1926 r., przyjęty(a) w dniu
6. 12. 1943 r. pod L.R. 6560 na I grupę Spółdziel-
 czych Kursów Korespondencyjnych „SPOŁEM” Związku Spół-
 dzielni Spożyców opracował(a) drogą korespondencyjną do dnia
24 marca 1944 r. przewidziane w programie Kursu
10 wykładów Spółdzielczości z wynikiem ogólnym
bardzo dobrym.
 Poprzednio opracowane zostały: - - -

Warszawa, dnia 27 marca 1944 r.

Kierownik Kursu

Program kursu grupy I obejmuje:

1. Spółdzielczość	10	wykładów
2. Organizacja		
i technika sprzedaży	10	„
3. Towaroznawstwo	20	„
4. Rachunkowość	10	„
Razem	50	wykładów

Zaświadczenia (Ze zbiorów rodziny)

Bronisława Perzanowska przed Dworem w Stryssowie (Ze zbiorów rodziny)

W styczniu 1945 r. w kierunku Wadowic zmierzały wojska sowieckie, których Wehrmacht nie był w stanie zatrzymać na budowanej od 1944 r. linii umocnień, m.in. w Barwałdzie. Za Armią Czerwoną podążały jednostki NKWD, które wspierały organizację nowych polskich władz i tworzenie komunistycznego aparatu represji oraz przeprowadzały aresztowania wśród osób podejrzanych o działalność w konspiracji. Zimą 1945 r. wśród zatrzymanych znalazła się Bronisława Gajda, ale dzięki akcji zbrojnego podziemia odzyskała wolność.

Wraz z końcem wojny i nastaniem komunistycznych rządów zakończyła się również epopeja BCh i walki w jej szeregach Bronisławy Gajdy. W ciągu trzech lat sanitariuszka, kurierka i łączniczka dosłużyła się stopnia sierżanta i Srebrnego Krzyża Zasługi RP z Mieczami. Ujawniła się przed Komisją Likwidacyjną AK Okręgu Śląskiego Obwodu Wadowice 15 października 1945 r. i zamieszkała w Krakowie.

Po wojnie wielu dawnych żołnierzy BCh było szykanowanych i represjonowanych, więzionych, a nawet skrytobójczo mordowanych. W Polsce [...], o którą walczyli i za którą przelewali krew, brakowało dla nich pracy, chleba i wolności. Traktowano ich jako politycznych wrogów, których należy bezwzględnie zniszczyć, a o ich chwalebnej działalności zapomnieć². Nie inaczej było z Bronisławą Gajdą, po mężu Perzanowską, której dopiero po przemianach ustrojowych 1989 r. oddano należny szacunek.

² J. Gmitruk, *Bataliony Chłopskie 1940–1945*, „Niepodległość i Pamięć”, 2025, nr 89, s. 193.

Patent (Ze zbiorów rodziny)

W kwietniu 1995 r. została odznaczona Krzyżem Batalionów Chłopskich, w 2001 r. otrzymała tytuł Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny, a rok później, w styczniu 2002 r., została awansowana do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. Bronisława Perzanowska udzielała się w środowisku weteranów, pełniąc funkcję sekretarza struktur Małopolskiego Związku Żołnierzy Batalionów Chłopskich w Krakowie.

Zmarła 11 lutego 2024 r. i cztery dni później została pochowana na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

BIBLIOGRAFIA

Bataliony Chłopskie armia polskiego państwa podziemnego. Katalog wystawy, red. J. Gmitruk, T. Skoczek, Warszawa 2021.

Gmitruk J., *Bataliony Chłopskie 1940–1945*, „Niepodległość i Pamięć”, 2025, nr 89.

Słownik biograficzny działaczy ruchu ludowego. Makieta, Warszawa 1989.

Netografia

<https://www.ecmentarze.pl/cmentarz/marcyporeba>

<https://zielonyszandar.com.pl/2015/09/ruch-ludowy-w-konspiracji-i-jego-zbrojne-ramie-bataliony-chlopskie>